

Тетяна Космеда

Донецький національний університет імені Василя Стуса
Факультет філології, психології та іноземних мов
Кафедра романо-германської філології
та зарубіжної літератури
tkosmeda@gmail.com

УДК 811.161.2'37::271
<https://doi.org/10.18485/slavistika.2022.26.2.2>
Оригіналан научни рад
примљен 31.10.2022.
прихваћено за штампу 24.11.2022.

РЕЛІГІЙНЕ ПОХОДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕРМІНІВ КОМУНІКАТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА РИТОРИКИ: ФРАГМЕНТАРНИЙ АНАЛІЗ

Сучасна парадигма знання ґрунтується на синтезі підходів з різною орієнтацією, що призводить до поліпарадигмальності. Тому й закономірно, що термінологія сучасної комунікативної лінгвістики та риторики розбудовується на основі актуалізації принципу синкретичності, переходу термінів з однієї галузі в іншу, актуалізації переносних значень, відповідних конотацій, оціночних характеристик, феномена прецедентності, коли мотивація терміна досить прозора. Доходимо висновку, що сфера релігії, у якій комунікативна діяльність відіграє велике значення, дає змогу вдало й доречно трансформувати її терміни у сферу комунікативної лінгвістики та риторики. В основі цих термінів прецедентні імена, прецедентні ситуації, прецедентні вислови, що набувають термінного значення. У сучасних словниках термінів риторики та комунікативної лінгвістики вони практично не зафіксовані, однак розглянута метамова ввійшла в обіг.

Ключові слова: комунікативна лінгвістика та риторика, лексико-семантичні процеси, поліпарадигмальність, релігійна сфера, термін, трансформація лексичного значення, феномен прецедентності.

The modern paradigm of knowledge is based on the synthesis of approaches with different orientations which leads to polyparadigmality. Therefore, it is only natural that the terminology of modern communicative linguistics and rhetoric should be developed on the principle of syncretism, the transition of terms from one field to another, the actualization of figurative meanings, relevant connotations, evaluative characteristics, the phenomenon of precedent, when the motivation of the term is quite transparent. We conclude that the field of religion, in which the communicative activity plays a major role, allows us to successfully and appropriately transform its terms into the field of communicative linguistics and rhetoric. These terms are based on precedent names, precedent situations, precedent expressions that acquire a terminological meaning. They have practically not been recorded in modern dictionaries of terms of rhetoric and communicative linguistics, but the analyzed metalanguage has entered the circulation of ordinary communicators.

Keywords: communicative linguistics and rhetoric, lexical-semantic processes, polyparadigmality, religious sphere, term, transformation of lexical meaning, precedent phenomenon.

ВСТУП

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. – це період, що окреслюється як поліфонія гуманітарних наук. Інтеграційні тенденції переважають сьогодні і в українській, і в зарубіжній науці, сучасна парадигма знання ґрунтується на синтезі підходів з різною орієнтацією, що призводить до поліпарадигмальності. Загальновідомо, що Біблія, постулати християнської моралі, релігійний чинник загалом, насамперед комунікативна діяльність представників релігійної сфери як майстерних

риторів, потужно вплинули на розвиток лексико-фразеологічного складу української мови, зокрема і її термінології, що виявляється і в розширенні термінної системи комунікативної лінгвістики і риторики.

Мета цієї статті – показати, як відбувається (а) розширення термінології комунікативної лінгвістики та риторики шляхом залучення термінів релігійної сфери, (б) трансформація їхніх значень через актуалізацію відповідних лексико-семантичних процесів. Крім того, (в) пропонуємо авторське тлумачення виокремлених термінів, які доповнюють сучасну метамову української риторики та комунікативної лінгвістики.

Дослідницький матеріал зібрано шляхом вибірки з тлумачних словників, інтернет-ресурсу та на основі авторської інтуїції, що базується на значному досвіді викладання комунікативної лінгвістики й риторики у вищій школі. Аналіз сучасних найбільш уживаних українських лексикографічних джерел, що містять терміни риторики, зокрема «Риторичного словника» З. Куньч (Київ, 1997), «Словника основних термінів та понять риторики», авторство якого належить Г. Сагач (Київ, 2006), «Словника риторичних термінів», запропонованого М. Якібчук (Івано-Франківськ, 2009), «Словника термінів і понять з риторики», укладачами якого є Х. Макович, Л. Вербицька, Н. Капітан (Львів, 2016), показує, що терміни комунікативної лінгвістики і риторики, які розглядаємо в цій науковій студії, у названих джерелах не зафіксовані, що засвідчує новизну праці.

Серед методів дослідження виокремимо насамперед описовий для характеристики детермінологізації понять релігієзнавства й теолінгвістики, переходу з однієї галузі знань в іншу, інтерпретативний – для презентації нових значень, етимологічного аналізу – для розуміння історичного процесу з'яви відповідних термінів, порівняльно-зіставного та аксіологічного для характеристики операцій і мотивації з'яви відповідного терміна, контекстуального аналізу – для з'ясування актуалізованих смислів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зібраний матеріал демонструє вияв термінних опозицій на основі актуалізації постулатів лінгвоаксіології, оціночних термінів, порівн.: *адвокат бога* (інколи в цьому разі використовують велику літеру, що видається некоректним, оскільки простежуємо одночасно (1) вербалізацію профанізації, (2) нейтралізацію первинного значення, тобто певне його спрощення, (3) актуалізацію відповідного нового переносного значення, що розширює структуру слова загалом, (4) десакралізацію, що проєктується на використання імені Господа, (5) явище антономазії, чи апелятивізації) – *адвокат диявола*. В основі творення цих термінів-ідіом – явище прецедентності чи інтертекстуальності (див. про це: Дзера 2017). Наголосімо, що феномен прецедентності належно схарактеризований в українському мовознавстві (див. праці Б. Ажнюка, С. Єрмоленко, В. Калашника, Т. Кольченко, В. Кононенка, В. Корнійчука, З. Коцюби, О. Переломової, Г. Сюти, О. Тараненка та ін.). Названі релігійні терміни виникли для використання їх у ситуації процедури канонізації, тобто зарахування померлого до лику святих в Римо-католицькій церкві. Ця процедура відбувалася у формі диспуту: один з учасників виступав як *адвокат бога* (указував на чесноти, заслуги померлого,

на основі врахування яких кандидата можна було б зарахувати до лику святих), а другий – як **адвокат диявола** (доповідав про недоліки кандидата, його гріхи, що перешкоджають канонізації). За результатами цього диспуту й приймалося остаточне рішення про віднесення певного кандидата до лику святих. Терміни **адвокат бога** і **адвокат диявола** – латинського походження (*advocaligijni tus Dei – advocatus diaboli*). Вислів **адвокат диявола** поширений і в англійській лінгвокультурі – *devil's advocate*, що зафіксовано «в американському словнику “American Heritage Dictionary of Idioms” Крістіна Аммера (by Christine Ammer) 1992 р., де зазначається та сама версія – вислів з Римської католицької церкви, де *advocatus diaboli* називали спеціально призначену особу, головним завданням якої було висунути вагомі аргументи проти канонізації означених людей. Вислів став застосовуватися в англійській мові в ширшому значенні із середини XVIII ст. Сучасне значення – той, хто виступає проти якоїсь думки, кандидата, заради суперечки, або щоб допомогти встановити істину (повноваження особи)» (Крилаті вислови).

Офіційно посада **адвоката диявола** називалася «зміцнювач віри» (*promotor fidei*): вона була введена в 1587 році папою Сікстом V, проіснувала майже 400 років і була скасована в 1983 році Іоанном Павлом II. **Адвокатом диявола** цю посаду називали через те, що доповідач виступав як ворог людства та Бога, тобто від імені диявола. Як правило, на цю посаду призначали осіб з-поміж дуже досвідчених служителів церкви, які володіли гострим розумом й ораторським мистецтвом. Це робилося, щоб не було жодного сумніву щодо правильності зробленого вибору для канонізації. Із того часу жодна канонізація не проходила без **адвоката диявола**. А вираз **адвокат диявола** став вживатися і в ширшому розумінні, а не лише як церковна католицька посада (Адвокат диявола, а).

Отже, фразеологізми-терміни **адвокат Бога** і **адвокат диявола** спочатку з'явилися як терміни католицької церкви для обслуговування відповідних релігійних процедур. Так неофіційно називалися посади людей, які брали участь у процесі канонізації, а згодом, переосмислившись, ці терміни перейшли в систему понять комунікативної лінгвістики та риторики. Дещо формально трансформовані в **адвокат від бога** та **адвокат від диявола** ці опозиційні терміни-словосполучення зафіксовані без інтерпретації значення в «Українсько-латинському словнику юридичної фразеології (Українсько-латинський словник юридичної фразеології / Автор-укладач М. М. Ухаль 2008: 2).

Термін **адвокат бога** (**адвокат від бога**) в комунікативній лінгвістиці та риторичі має систему лексико-семантичних варіантів. Сформулюємо відповідні значення: (1) ‘захисник; учасник суперечки, бесіди, дискусії, який презентує судження, що позитивно характеризують предмет обговорення’; (2) ‘той, хто зосереджує увагу виключно на позитивних рисах особи, явища, події чи факту, а в його позитивних відгуках, оцінках простежується суб’єктивність: таким мовцям рекомендовано знайти баланс між похвалою і критикою’. Синонім **дифіраміст**. Порівн. контекст: *Клайв Стейплз Люїс відомий, передусім, як автор дивовижних «Хронік Нарнії». Проте Люїс зовсім не дитячий письменник — і не лише тому, що його казки, подібно до історій його друга Дж. Р. Р. Толкієна про Середизем'я, цікаві дорослим так само, як і дітям. З-під пера Люїса, філолога, ученого і глибоко віруючої людини, окрім «Хронік Нарнії» вийшла вели-*

чезна кількість творів богословського характеру. І якщо гарненько розібратися в його житті, стає зрозуміло, що, по суті своїй, ця дивовижна людина був **адвокатом Бога** (Адвокат Бога). Термін виник, як бачимо, на основі актуалізації відповідної прецедентної ситуації.

Аналізуючи сучасний інтернет-дискурс, можна констатувати, що в українській мові термін **адвокат диявола** використовують на позначення (1) ‘мовця, який бачить у людині лише негативне й говорить про неї, відповідно, також лише негативне, виокремлюючи лише недоліки, забуваючи про позитивні якості; така людина навіть у позитивних якостях шукає негативне, прагнучи очорнити когось’; (2) ‘затятий і скрупульозний сперечальник, основна мета мовлення якого – сперечатися заради суперечки, хоча позицію, яку цей мовець палко відстоює, сам він може й не підтримувати’, (3) ‘прискіпливий критик’. Порівн. контекст: *Також у такий спосіб він може намагатися виявити слабкі місця у своїй позиції чи намагається щось довести “від неприємного”* (Адвокат диявола, б); (4) ‘про учасника суперечки, обговорення, дискусії, який висловлює аргументи, що характеризують ракурси обговорюваної проблеми лише в негативній тональності, відшукуються факти, що відкидають позитивне вирішення проблеми, не зупиняючись перед тим, що аргументи виглядають безглуздими’; (5) ‘у судовій практиці – зловмисний, прискіпливий обвинувач, який фокусує увагу виключно на негативних рисах та якостях підсудного’; (5) ‘технологія, що використовуються у сфері бізнесу для аналізу ідеї перед її актуалізацією’. Наприклад: *...бізнес перейняв у церкви концепцію адвоката диявола. Багато великих компаній використовують подібну технологію перевірки своїх ідей на міцність, перед запуском їх у роботу. Вся річ у тому, що коли колектив спільно працює над якоюсь задачею, він переходить у так званий стан «групового мислення». У цьому стані, люди втрачають схильність помічати недоліки та критикувати колег, не наважуючись порушити стан загальної колективної згуртованості. Саме для розв’язання цієї проблеми залучається людина, яка буде вказувати на всі слабкі місця* (Адвокат диявола – що це таке, хто це такий і в чому його роль); *На старті розслідувального проєкту відбувається перша редакційна зустріч, де збираються репортери, редактор і той, кого можна назвати «адвокат диявола» (людина в проєкті, яка однак не пов’язана із цим репортажем і не бере участі в його підготовці і дуже скрупульозно перевіряє факти). На цій першій зустрічі говорять про саму історію, максимальний і мінімальний рівень, слабкі сторони, загрози* (Чому розслідувальним ЗМІ в Україні потрібен фактчекінг і з чим його їдять).

Як бачимо, семантична структура терміна **адвокат диявола** ширша, ніж семантична структура виразу **адвокат бога**, що пов’язано, очевидно, із загальною тенденцією до моделювання більшої кількості лексем і значень з негативною семантикою, ніж позитивною (див. про це: Космеда 2000). Крім того, більшій поширеності виразу **адвокат диявола** сприяло те, що роман Ендрю Найдермана під такою ж назвою (англ. «The Devil’s Advocate», 1997), був досить популярним; крім того, згодом цей твір було екранізовано й з’явився однойменний фільм жахів. Отже, для виникнення системи поданих лексико-семантичних варіантів також актуалізовано прецедентну ситуацію.

Поширеним є і прецедентний образний термін – *починати від Адама*. Адам – перша людина, тобто, як відомо, людина, яка презентує найбільш давню історію людства, тому цей термін також має прозору мотивацію, що базується на прецедентності (біблійне прецедентне ім'я). У СУМ-і зазначено, що «**АДАМ:** **◇ Від Адама [почина́ти]** – від самого початку, з давніх-давен; дуже далеко. *З безперестанними охами, сапанням та умліванням Прохіра розказувала. Вона почала від Адама* (Коцюб., I, 1955, 262) (СУМ, I, 1970: 19). В аспекті теорії комунікації та риторики термін *починати від Адама* можна трактувати так: 'манера оповіді, для якої характерний надто довгий вступ, у якому йдеться про передісторію питання, події, факту. Такий прийом доречний для наукового мовлення, однак не в буденних розповідях, які не варто затягувати, оскільки поки оповідач від непотрібної передісторії перейде до суті, це може роздратувати співрозмовника, притупити його увагу, що не сприятиме успіху в комунікації'. Актуалізовано прецедентну ситуацію.

Лексема *алілуйщик* у СУМ-і тлумачиться як *зневажл.* 'людина, яка на шкоду справі надміру вихваляє кого-, що-небудь' (СУМ, I, 1970: 34). Трансформуємо це визначення у сферу теорії комунікації: 'мовець, ритор, який у своїх промовах свідомо висвітлює проблеми в позитивній тональності, не припускаючи ймовірних комунікативних невдач чи провалів, оскільки зацікавлений у позитивному сприйнятті його промови, мовлення загалом'. *Алілуя* – молитовне хвалебне слово, звернено до Бога, що часто зустрічається в книзі Псалмів, актуалізується в текстах молитов, релігійних проповідях та ін.: у перекладі українською мовою – «Хваліть Господа» (І. Огієнко). Простежуємо прозору мотивацію терміна, унаслідок актуалізації прецедентності. Ураховано описану вище прецедентну ситуацію.

Кілька термінів, що виникли в релігійній сфері для характеристики процесу відходу від релігійних канонів, релігійної моралі, характеризують поведінку мовця чи ритора, порівн.: *святотатство* – «Образа, зневага церковної святині. *Поема «Марія» викликала лють церковників і реакційних критиків. За те, що Шевченко змалював євангельський образ Марії як земну жінку-матір, вони обвинувачували його в святотатстві* (Історія української літератури, I, 1954: 266); — *Вінчатись у церкві ми не будемо.. — Почувши це, старі Кухти здригнулись і замовкли. Приголомшені нечуваним святотатством зятя, вони не повірили навіть вухам своїм* (Арсен Іщук, Вербівчани, 1961, 347); // перен. *Образа чого-небудь дорогого, заповітного, глибоко шанованого»* (СУМ, IX, 1978: 105). У термінології комунікативної лінгвістики та риторики актуалізуємо таке значення: 'вербалізація зневажливо-знущального, образливого, глузливого ставлення до чого-небудь шанованого й шанобливого; омовлення різко негативної характеристики щодо видатних наукових відкриттів, витворів мистецтва, благодійних учинків, подвигів, моральних норм, пам'яті великих людей, героїв тощо; образлива комунікативна поведінка'. Термін засновано також на прозорій прецедентній ситуації.

Лексема *богохульство* означає «паплюження, зневажання бога, догматів віри або взагалі того, що належить до релігії» (СУМ, I, 1970: 210). За юдейським, християнським і мусульманським віруваннями богохульство є гріхом. Якщо перевести цю лексему в площину комунікативної лінгвістики та рито-

рики, то можна сформулювати таке визначення: 'неетична комунікативна поведінка, що виявляється у висловлюваннях хули на Бога, на те, що пов'язано з віруванням у Бога; такий тип мовлення викликає негативне ставлення до богохульника. Не рекомендовано вступати в суперечку з богохульниками: доцільна реакція – спокійне й коротко сформульоване несприйняття висловлювання або красномовне несхвальне мовчання'. Для творення термінного значення й у цьому разі враховано прецедентну ситуацію.

Лексема **божба** традиційно інтерпретується з поміткою *застар.* як «присягання іменем бога. — *Я ж тобі і без божби вірю* (Квітка-Основ'яненко, II, 1956, 60); *І ніяка божба і клятьба не pomoже!* (Панас Мирний, IV, 1955, 62)» (СУМ, I, 1970: 211). Пропонуємо цей термін також увести в термінологію комунікативної лінгвістики та риторики з таким тлумаченням: **божба (божитися)** – 'актуалізувати мовленнєві жанри клятви, обіцянки, що, як правило, не підвищує рівня довіри до суб'єкта мовлення, а, навпаки, може викликати підозру й сумнів щодо висловленого, обіцяного. Така комунікативна поведінка не справляє позитивного враження'. Термін прозорий також через актуалізацію прецедентної ситуації.

Деякі терміни презентують зв'язок із жанрами релігійного мовлення, характеризують їх як відповідний процес, діяння, порівн.: **проповідь – проповідувати**. У комунікативній лінгвістиці та риторичі термін **проповідувати** може мати, як видається, таке тлумачення: 'виголошувати промову, давати настанови релігійно-повчального характеру (комунікативна тактика): ідеться про стиль мовлення священника, що виголошується не-священником і сприймається негативно, неприязно'. Актуалізовано прецедентну ситуацію. Переходить у сферу риторичної термінології і слово **молитва**, а також **молити – молитися**. Пропонуємо таку їх інтерпретацію: **молитва** – це 'актуалізація стилю мовлення (комунікативна тактика), який не рекомендовано часто застосовувати, оскільки він може сприйматися як принизливий: він доречний лише в найбільш критичних випадках, для застосування подібної тональності повинні бути надто важливі аргументи, наявність складної комунікативної ситуації, при цьому можна пропонувати вигідні умови для задоволення прохання', а **молитися** чи **взмолитися**, як видається, – 'емоційно й наполегливо вербалізувати своє прохання як реакцію на негативне ставлення співрозмовника (комунікативна тактика), його вербальні та невербальні дії, що виправдано в критичній комунікативній ситуації, однак таке мовлення не повинно бути надто тривалим та емоційним. Його вважають вербальним сигналом співрозмовнику про те, що комунікант перебуває в складному чи критичному становищі і, відповідно, краще піти йому назустріч. Таку форму спілкування не слід робити звиклим стилем під час вербалізації кожного прохання, оскільки це може викликати негативну реакцію та неповагу'.

Ознакою некоректного мовлення є **чортихання**. Порівн.: **чортихатися** – «Лаятися, згадуючи чорта. *З очей лились сльози, кров струмила по щоках, Анрі-Жак чортихався й гогукував: — Що ти робиши, пекельний майстре? Опам'ятайся, цирульнику, доки не пізно!* (Юрій Яновський, II, 1954, 49); *Вниз на когось сиплеться штукатурка, і з підлоги чортихаються* (Олесь Гончар, III, 1959, 154); *Антон Іванович уже крізь сон почув настирливий стук у шибку. Позіхаючи і чортихаючись, він зіскочив на підлогу, підійшов до вікна* (Михайло Стельмах, Правда..., 1961, 200)» (СУМ, XI, 1980: 364). Така комунікативна поведінка (комунікативна

стратегія) залишає негативне враження як актуалізація вульгарної мовленнєвої манери. Також актуалізовано чинник прецедентної ситуації.

Душа за релігійними уявленнями – це безсмертна нематеріальна основа в людині, субстанція, що становить суть її життя і є джерелом відповідних психічних явищ. Тому цей термін також пов'язаний з комунікативною поведінкою та риторикою. Актуалізуємо фразеологізм *травити душу*, тобто 'спричиняти душевні болі, переживання'. Як образний термін комунікативної лінгвістики та риторики, як видається, цей вираз може мати таку інтерпретацію: 'нетактовна мовленнєва поведінка: моделювання мовлення (комунікативна тактика) з метою зваблення', наприклад, розповідати алкоголіку, як хтось весело відзначав свято, уживаючи алкоголь. Така мовленнєва поведінка може бути змодельована усвідомлено або неусвідомлено (комунікативна девіація). Для термінного виразу *говорити по душах* пропонуємо таке визначення: 'моделювання суто дружньої, сердечної, інтимізованої розмови, що буває з близькими друзями, родичами, для вербалізації душевної тасмниці; це довірлива розмова, вияв щирості; однак, коли зазначене недоречно, то таку розмову характеризують як *лізти в душу*'. *Лізти в душу* – 'розпитувати комуніканта про його суто особистісні переживання; це психічний стан, коли мовець не має наміру обговорювати свої тасмниці. Таку ситуацію розглядають як нетактовну, порушення культури спілкування, оскільки розпитувати комуніканта, до того ж делікатно, можна лише тоді, коли мовець сам прагне втішання через свої труднощі'. *Сповідь душі* – 'комунікативна ситуація, що виникає в разі, коли мовець потребує самовираження через душевну кризу; зокрема мовці часто «сповідуються» випадковому попутчику в поїзді. Така ситуація вимагає вияву емпатії, прагнення зрозуміти мовця, слухати його без скептицизму, іронії, без негативного мовчання. Подібна розмова вимагає дотримання принципу конфіденційності'. *Кривити душею* – 'лицемірити, говорити неправду з урахуванням своїх зацікавлень; зазначене слід розглядати як порушення культури спілкування'. Кожний з наведених образних термінів базується на чиннику прецедентної ситуації і презентує прецедентні вислови.

ВИСНОВКИ

Отже, сфера релігії, де комунікативно-риторична діяльність відіграє велике значення, дає змогу трансформувати її терміни у сферу комунікативної лінгвістики та риторики. В основі цих термінів прецедентний феномен, що реалізується, як було продемонстровано, у відповідних прецедентних іменах, прецедентних ситуаціях, прецедентних висловах, що набувають термінного значення. Такі терміни мають прозору мотивацію і є легко зрозумілими, репрезентують образність, оцінність й емоційність. Простежуємо переважно розширення значення первинного терміна чи перерозподіл значень у структурі слова чи фразеологічного виразу.

Оскільки в сучасних українських лексикографічних джерелах, що фіксують терміни риторики та комунікативної лінгвістики, усі наведені в цій статті терміноодиниці, як показав аналіз значної частини подібних словників, не зафіксовані, то, як видається, їх необхідно ввести в цю термінну систему й

термінологічні видання зокрема, репрезентувавши відповідні значення, через те, що, як показує аналіз дискурсивної практики, їх досить активно використовують для означення комунікативних ситуацій, процесів, типів мовлення, стратегій і тактик комунікації, типів мовленнєвої тональності, мовленнєвих жанрів, риторичних характеристик. Зазначений матеріал повинен увійти й у відповідну науково-навчальну літературу, як-от: підручники, посібники, методичні указівки тощо з зазначених дисциплін.

У цій статті пропонуємо авторські варіанти тлумачення розглянутих термінів риторики й комунікативної лінгвістики, що запозичені з релігійної термінології. Хоч їх у цій студії наведено й не так багато термінів, що засвідчує фрагментарний характер аналізу, однак вони формують окрему термінну мікросистему, яка, очевидно, має здатність розширюватися, виявляти продуктивність у процесі термінотворення. Це потребує подальшого лінгвістичного спостереження, що і складає перспективу дослідження.

Використана література

- Адвокат Бога. <<https://publish.com.ua/istoriia/advokat-boga.html>> 25.09.2022.
 [Адвокат Бога. <<https://publish.com.ua/istoriia/advokat-boga.html>> 25.09.2022.]
- Адвокат диявола – що це таке, хто це такий і в чому його роль. <<https://termin.in.ua/advokat-dyavola/>> 18.08.2022.
- [Адвокат дьявола – shcho tse take, khto tse takyy i v chomu yoho rol'. <<https://termin.in.ua/advokat-dyavola/>> 18.08.2022.]
- Адвокат диявола, а <<https://elladarelaax.ru/uk/relationship/advokat-dyavola-frazeologizm-proishozhdenie-znachenie-advokat.html>> 02.09.2022.
 [Адвокат дьявола, а <<https://elladarelaax.ru/uk/relationship/advokat-dyavola-frazeologizm-proishozhdenie-znachenie-advokat.html>> 02.09.2022.]
- Адвокат диявола, б <<https://elladarelaax.ru/uk/relationship/advokat-dyavola-frazeologizm-proishozhdenie-znachenie-advokat.html>> 30.08.22.
 [Адвокат дьявола, б <<https://elladarelaax.ru/uk/relationship/advokat-dyavola-frazeologizm-proishozhdenie-znachenie-advokat.html>> 30.08.22.]
- Дзера, О. Біблійна інтертекстуальність і переклад: англо-український контекст. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2017.
- [Dzera, O. Biblijna intertekstual'nist' i pereklad: anglo-ukraïns'kij kontekst. L'viv: L'viv. nac. un-t im. I. Franka, 2017]
- Космеда, Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000.
- [Kosmeda, T. Aksiologični aspekti pragmalingvistiki: formuvannâ i rozvitok kategorii ocinki). L'viv: L'viv. nac. un-t im. I. Franka, 2000]
- Крилаті вислови. <http://svetlanakarpenko66.blogspot.com/p/blog-page_13.html> 10.09.2022.
 [Krilati vislovi. <http://svetlanakarpenko66.blogspot.com/p/blog-page_13.html> 10.09.2022]
- Кунья, З. Й. Риторичний словник. Київ: Рідна мова, 1997.
- [Kun'č, Z. J. Ritoričnij slovník. Kiïv: Ridna mova, 1997]
- Макович, Х. Я., Вербицька Л. О., Капітан Н. О. Словник термінів і понять з риторич-

- ки. Львів: Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності, 2016.
- [Makovič, H. Ā., Verbič'ka L. O., Kapitan N. O. Slovník terminiv i ponát' z ritoriki. L'viv: L'viv. derž. un-t bezpeki žittediál'nosti, 2016]
- Сагач, Г. Словник основних термінів та понять риторики. Київ: МАУП, 2006.
- [Sagač, G. Slovník osnovnih terminiv ta ponát' ritoriki. Kiïv: MAUP, 2006]
- Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. 799 с. Т. 9. 1978. 916 с. Т. 11. 1980.
- [Slovník ukraïns'koï movi: v 11 t. / AN URSR. Institut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kiïv: Nauk. dumka, 1970–1980. T. 1. 1970. 799 s. T. 9. 1978. 916 s. T. 11. 1980]
- Українсько-латинський словник юридичної фразеології. Довідкове видання / Автор-укладач М. М. Ухаль. Мукачево: «Карпатська вежа». 2008.
- [Ukraiñs'ko-latins'kij slovník ũridičnoï frazeologïi. Dovidkove vidannâ / Avtor-ukladač M. M. Uhal'. Mukačevo: «Karpats'ka veža». 2008]
- Чому розслідувальним ЗМІ в Україні потрібен фактчекінг і з чим його їдять. <<https://imi.org.ua/articles/chomu-rozsliduvanim-zmi-v-ukrajini-potriben-faktcheking-i-z-tsim-yogo-jidyat-i854>> 20.08.2022.
- [Šomu rozsliduv'al'nim ZMI v Ukraïni potriben faktčekinr i z čim jogo їdât'. <<https://imi.org.ua/articles/chomu-rozsliduvanim-zmi-v-ukrajini-potriben-faktcheking-i-z-tsim-yogo-jidyat-i854>> 20.08.2022]
- Якібчук, М. В. Словник риторичних термінів: для студентів спеціальності «менеджмент організації та менеджмент підприємницької діяльності». Івано-Франківськ: ІФНТУНГ Факел, 2009.
- [Ākibčuk, M. V. Slovník ritoričnih terminiv: dlâ studentiv special'nosti «menedžment organizacïi ta menedžment pidpriemnic'koï diál'nosti». Ivano-Frankivs'k: IFNTUNG Fakel, 2009]

Тетјана Космеда

РЕЛИГИЈСКО ПОРЕКЛО САВРЕМЕНИХ ПОЈМОВА КОМУНИКАТИВНЕ ЛИНГВИСТИКЕ И РЕТОРИКЕ: ФРАГМЕНТАРНА АНАЛИЗА

Резиме

Крај 20. – почетак 21. века представља период који је одређен полифонијом хуманистичких наука. Интегративне тенденције данас преовлађују и у украјинској и у страниј лінгвистици, а савремена парадигма знања је заснована на синтези приступа различите оријентације, што води полипарадигмалности. Стога је природно да се терминологија савремене комуникативне лінгвистике и реторике развија у правцу синкретизма, преласка појмова из једне области сазнања у другу, актуализације фигуративних значења, релевантних конотација, евалуативних карактеристика, прецедентних феномена. Притом је мотивација појмова веома транспарентна.

У чланку се истиче процес допуњавања терминолошког система комуникативне лінгвистике и реторике путем позајмљивања лексике из религијозне сфере услед актуализације лексичко-семантичких процеса. Корпус за истраживање прикупљен је одабиром грађе из експланаторних речника, интернет дискурса, као и укључивањем интуиције аутора.

У резултату анализе долази се до закључка о томе да религиозна сфера, где комуникативна делатност игра водећу улогу, омогућава активну транспозицију њених појмова у област комуникативне лингвистике и реторике. Такви термини се заснивају на прецедентним именима, ситуацијама и изразима који стичу статус нових појмова. Они имају транспарентну мотивацију и разумљиви су, а истовремено су сликовити, експресивни и изражавају емотивну оцену. Претежно се прати проширење значења примарног појма или прерасподела значења у структури речи. Међу новим терминима се срећу и устаљени изрази. У савременим речницима термина реторике и комуникативне лингвистике такви појмови практично нису забележени, међутим, изгледа да се морају увести у овај термилошки систем јер се активно користе за означавање комуникативних ситуација, процеса, типова говора, комуникативних стратегија и тактика, врсте говорног тоналитета и говорних жанрова. Такав метајезик је нашао широку употребу.

Кључне речи: комуникативна лингвистика и реторика, лексичко-семантички процеси, полипарадигмалност, религијска сфера, термин, трансформација лексичког значења, прецедентни феномен.